

УДК 65.014.1:65.016.4.009.12:631.11

**СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ ТА КОНЦЕНТРАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА ЯК
ФАКТОРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ**

О.Л. БУРЛЯЙ, кандидат економічних наук
А.О. ХАРЕНКО, кандидат економічних наук
Г.Л. БУРЛЯЙ, викладач

*Досліджена залежність конкурентоспроможності
сільськогосподарських підприємств Черкаської області від рівня
спеціалізації та концентрації виробництва, внесені пропозиції щодо
раціональних розмірів господарюючих суб'єктів.*

Сучасний стан розвитку економіки нашої країни вимагає створення необхідних умов для забезпечення зростання конкурентоспроможності всіх її сфер, зокрема, і агропромислового виробництва, де виробляється 90% продовольчої продукції, а також близько 35% валового внутрішнього продукту. Чим вища конкурентоспроможність суб'єктів аграрного ринку, тим вища ефективність їх господарської діяльності. Виходячи з цього, підвищення конкурентоспроможності виробництва в сільськогосподарських підприємствах має стати одним з найважливіших пріоритетів аграрної політики України.

Методологічні й методичні питання підвищення конкурентоспроможності підприємств АПК розглядаються в працях таких вітчизняних учених-економістів, як: М. І. Андрушка, В.Г. Андрійчука, Г.О. Андрусенка, Н.В. Боровик, А.Г. Бидик, А.В. Войчака, А.С. Воронової, В.К. Збарського, М.П. Канінського, І.Г. Кириленка, М.Ю. Коденської, Г.Г. Котова, П.М. Макаренка, Ю.П. Макаренка, М.Й. Маліка, Л.Ю. Мельника, В. П. Оніщенко, А. В. Романова, Ю.В. Самойлик, М.П. Сахацького та інших [1-8]. Проте, незважаючи на вагомість їхніх розробок, ефективна система чинників забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств ще не сформована, надто мало практичних розробок щодо її проектування, організації і раціонального функціонування, внаслідок чого вона досить повільно проникає в господарський менеджмент аграрних підприємств.

Метою статті є дослідження рівня конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств Черкаської області залежно від рівня концентрації і спеціалізації виробництва.

Методика досліджень. У процесі дослідження застосовувались такі методи, як: історичний – для виявлення тенденцій розвитку сільськогосподарських підприємств; дедуктивний, індуктивний та узагальнення – при дослідженні теоретичних аспектів формування конкурентних переваг сільськогосподарських підприємств; порівняння,

групування – при дослідженні сучасного стану розвитку сільськогосподарських підприємств; абстрактно-логічний – щодо теоретичних узагальнень та формулювання висновків.

Інформаційною базою досліджень виступили праці провідних вітчизняних та іноземних вчених-економістів, офіційні матеріали Держкомстату України і Головного управління статистики в Черкаській області та інші джерела.

Результати досліджень. Конкурентоспроможне середовище в АПК формують зовнішні і внутрішні чинники. До зовнішніх чинників відносяться: якісне правове і економічне регулювання функціонування економіки країни; активна державна підтримка малого і середнього бізнесу; відкритість суспільства і ринків; низькі податкові та відсоткові ставки в країні; наявність доступних і дешевих ресурсів; сприятливі природно-кліматичні умови; високий рівень конкуренції у всіх сферах економіки.

До внутрішніх чинників конкурентного середовища відносяться: висока потреба в продукції; оптимальний рівень концентрації, спеціалізації і поєднання галузей; наявність доступу до якісної і дешевої сировини й інших ресурсів; високий рівень радикальних нововведень; раціональне використання ресурсів; високий рівень організації і управління виробництвом.

Всі внутрішні конкурентні переваги виробництва можна розділити на шість груп: 1) структурні переваги, які сформувалися при організації виробництва; 2) ресурсні переваги, утворені при проектуванні, функціонуванні і розвитку виробництва; 3) техніко-технологічні, утворені при проектуванні, функціонуванні і розвитку виробництва; 4) управлінські переваги; 5) ринкові переваги; 6) переваги ефективності. Вони досягаються і реалізуються персоналом підприємства, серед якого особливу роль відіграють керівники [9].

Ресурсний потенціал є найважливішим показником економічної потужності виробництва в АПК. Його складові елементи – кількісна і якісна характеристика земельних угідь з сприятливими кліматичними умовами, запасів живої і уречевленої праці визначають стан розвитку і потенційні можливості агропромислового виробництва. Рівень ресурсозабезпечення визначає потенціал конкурентоспроможності виробництва в АПК.

Найважливішим елементом аграрного потенціалу є земля, оскільки вона є першою передумовою і природною основою виробництва. Завдяки своїй родючості вона активно впливає на процес виробництва, стає його найважливішим складовим чинником. Будучи матеріальною основою розвитку сільського господарства, неоціненим національним багатством, земля, яка представлена сільськогосподарськими угіддями, є глобальним чинником виробництва, базою для органічного поєднання інших виробничих ресурсів.

Рівень ресурсного потенціалу залежить не тільки від розміру і структури сільськогосподарських угідь, але і в значній мірі від економічної родючості землі, яка залучається до виробничого процесу.

Сільськогосподарські формування, які мають родючіші землі, об'єктивно поставлені в кращі умови виробництва і за рахунок цього чинника здатні виробляти при рівних інших чинниках більший обсяг сільськогосподарської продукції, а відповідно збільшувати масу прибутку.

Під конкурентоспроможністю земельних ресурсів сільськогосподарського призначення розуміють прибутковість виробництва і узагальнено їх показують через співвідношення результатів до витрат. Тобто, суть підвищення конкурентоспроможності земельних угідь полягає у збільшенні виходу високоякісної продукції з одиниці землі при мінімальних витратах на її вирощування.

Особливо важливим складовим елементом ресурсного потенціалу є людина – носій продуктивної праці. Завдяки природним властивостям та соціально-економічним характеристикам людина є головним елементом продуктивних сил суспільства незалежно від системи виробничих відносин. Її продуктивні якості в значній мірі визначають конкурентоспроможність підприємства.

В умовах регульованих ринкових відносин істотно зростає значення продуктивності аграрної праці, підвищення якої, по-перше, є джерелом збільшення виробництва і здешевлення продовольчої продукції і сировини для промисловості; по-друге, веде до скорочення затрат живої праці на виробництво продукції та економії робочого часу; створює передумови для скорочення робочого дня, тижня, року, що дає змогу працівникам села краще задовольняти особисті й суспільні потреби.

Враховуючи вище сказане, для того щоб визначити залежність рівня конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств Черкаської області від спеціалізації, концентрації та раціональних розмірів використаємо динаміку результативних показників відносно виробництва валової продукції та одержання прибутку на 1 га і 1 працівника. Розрахунок даних показників проведемо в розрізі груп господарств за площею сільськогосподарських угідь.

На рівень виробництва валової продукції в розрахунку на 1 га ріллі впливає площа сільськогосподарських угідь, чисельність працівників, вартість фондів і витрати на виробництво 1 грн. валової продукції. Для підтвердження дослідимо залежність між вказаними величинами за допомогою кореляційно-регресійного аналізу.

Множинне кореляційне рівняння встановлює зв'язок між досліджуваними ознаками і дає змогу обчислити очікувані значення результативної ознаки під дією включених в аналіз ознак-факторів, пов'язаних з даними рівняння. Для розрахунку впливу на виробництво валової продукції на 1 га (Y) таких факторів, як площа сільськогосподарських угідь (X_1), чисельність працівників (X_2), вартість фондів (X_3) і витрати на виробництво 1 грн. валової продукції (X_4).

За результатами обробки одержано таке лінійне рівняння :

$$Y = 1,501 - 0,0001 \cdot X_1 + 0,0044 \cdot X_2 + 4,354 \cdot X_3 - 0,347 \cdot X_4, \quad (1.1)$$

a_0 – вільний член рівняння, не має економічного змісту і не

інтерпретується. В нашому випадку – 1,501;

a_1 – показує зменшення виробництва валової продукції на 1 га на 0,0001 грн. за рахунок зростання площі сільськогосподарських угідь при умові, що інші чинники залишаються не змінними;

a_2 – відображає збільшення виробництва валової продукції на 1 га на 0,0044 грн., при збільшенні кількості працівників, за умови, що інші чинники залишаються незмінними;

a_3 – показує збільшення виробництва валової продукції на 1 га на 4,354 грн., при збільшенні вартості фондів, за умови, що інші чинники залишаються не змінними;

a_4 – відображає зменшення виробництва валової продукції на 1 га на 0,347 грн., за рахунок збільшення витрат на виробництво валової продукції на 1 га, за умови, що інші чинники залишаються незмінними.

При розрахунках коефіцієнт кореляції становить 0,74, що вказує на тісний зв'язок між досліджуваними факторами.

Визначення залежності конкурентоспроможності господарств Черкаської області від концентрації виробництва та раціональних розмірів проведено в таблиці 1.

Згідно даних табл. 1 протягом досліджуваного періоду спостерігається збільшення площі землекористування в господарствах з площею понад 3000 га (найбільш помітно це в підприємствах, які мають понад 6001 га сільськогосподарських угідь). Різко зменшилась чисельність працівників у господарствах до 3000 га, спостерігається тенденція – чим більша площа землекористування, тим нижчий рівень забезпеченості трудовими ресурсами (у 2010 році в 1 групі рівень даного показника становив 5,2 чол. на 100 га угідь, а в сьмій відповідно – 3,0). Значна різниця пояснюється тим, що в дрібніших підприємствах майже відсутнє тваринництво.

Спостерігається тенденція до підвищення ефективності виробництва із збільшенням площі землекористування. Так, підприємства, що мають вищу концентрацію поголів'я тварин, раціональне поєднання галузей рослинництва і тваринництва, більші за своїми розмірами, виробляють на 1 га ріллі більше валової продукції, порівняно з господарствами 1 групи, витрачаючи на 100 грн. її виробництва менше матеріально-грошових засобів, отримують більше прибутку як на 1 га ріллі, так і одного працівника, а рівень рентабельності повністю забезпечує самофінансування. Вони мають можливість застосовувати у своїй діяльності інтенсивні технології на інноваційній основі, заключаючи для цього достатню кількість матеріальних ресурсів (добрив, засобів захисту рослин, нової техніки, продуктивних сортів і гібридів рослин та порід тварин), які значно підвищують продуктивність ріллі та худоби. Цього, на жаль, не можуть зробити господарства менші за розмірами. Зношеність технічних засобів, обмеженість у коштах змушує їх застосовувати застарілі технології, більше витрачати коштів на 100 грн. валової продукції, отримуючи від її реалізації збитки. Це створює безвихідну ситуацію щодо подальшого розвитку і веде до банкрутства цих підприємств, поглинання їх більш економічно міцними.

1. Вплив концентрації виробництва та розмірів сільськогосподарських підприємств Черкаської області на рівень їх конкурентоспроможності

Показник	Групи підприємств за площею сільськогосподарських угідь, га						
	до 1000	1001-2000	2001-3000	3001-4000	4001-5000	5001-6000	понад 6001
2006 рік							
кількість підприємств у групі, од.	41	150	57	22	12	5	16
сільськогосподарські угіддя, га	813	1550	2382	3391	4470	5319	7987
в т.ч рілля, га	800	1548	2280	3371	4367	5235	7795
працівники, чол	43	78	131	175	195	186	257
виробництво валової продукції на 1 га ріллі, тис. грн	1,633	2,209	2,259	2,441	3,200	3,061	2,490
виробництво валової продукції на 1 працівника, тис. грн	30,533	44,372	39,358	47,025	71,722	85,988	75,550
одержано прибутку на 1 га ріллі, грн	-0,41	117,71	186,82	40,36	132,35	335,88	187,66
одержано прибутку на 1 працівника, тис. грн	-0,007	2,364	3,254	0,777	2,966	9,433	5,691
рівень заробітної плати 1 працівника протягом року, тис. грн	6,280	5,376	5,919	5,795	7,302	6,122	5,543
2008 рік							
кількість підприємств у групі, од.	63	162	65	24	19	3	21
сільськогосподарські угіддя, га	773	1477	2367	3406	4477	5303	10336
в т.ч рілля, га	743	1439	2289	3279	4348	5166	9505
працівники, чол	25	54	91	186	165	193	305
виробництво валової продукції на 1 га ріллі, тис. грн	2,473	2,540	2,548	3,976	3,280	3,079	3,074
виробництво валової продукції на 1 працівника, тис. грн	74,076	67,390	64,308	70,021	86,382	82,574	95,872
одержано прибутку на 1 га ріллі, грн	295,90	372,31	467,16	1131,24	271,78	60,55	261,87
одержано прибутку на 1 працівника, тис. грн	8,861	9,875	11,787	19,918	7,157	1,623	8,167
рівень заробітної плати 1 працівника протягом року, тис. грн	10,751	9,813	10,195	11,926	13,277	16,579	10,456
2010 рік							
кількість підприємств у групі, од.	60	165	54	16	22	6	16
сільськогосподарські угіддя, га	745	1488	2337	3488	4527	5454	13422
в т.ч рілля, га	735	1448	2237	3339	4441	5381	13188
працівники, чол	39	48	101	165	142	180	403
виробництво валової продукції на 1 га ріллі, тис. грн	2,070	2,032	2,280	2,688	2,841	2,152	2,755
виробництво валової продукції на 1 працівника, тис. грн	39,425	62,968	52,748	56,838	90,541	65,159	91,727
одержано прибутку на 1 га ріллі, грн	854,28	764,35	1135,15	591,21	817,26	444,72	1558,4
одержано прибутку на 1 працівника, тис. грн	16,035	23,042	25,124	11,970	25,549	13,283	50,976
рівень заробітної плати 1 працівника протягом року, тис. грн	11,905	12,961	13,025	15,984	16,779	13,969	13,730

Оплаті праці належить важлива роль у процесі відтворення трудового

потенціалу, та підвищення ефективності його використання. Саме вона, виступаючи у вигляді винагороди за понесені працівником затрати праці відповідної кількості і якості, має відшкодовувати йому вартість поновлення затраченого в процесі праці трудового потенціалу, сприяти його розширеному відтворенню і стимулювати підвищення продуктивності праці. Так, впродовж досліджуваного періоду спостерігається тенденція до зростання рівня заробітної плати із збільшенням площі оброблюваної землі, причому з кожним роком ця різниця стає дедалі відчутнішою.

Отже, як свідчать розрахунки, перевага зберігається за концентрацією виробництва, що і підтверджується рівнем виробництва валової продукції та одержання прибутку в розрахунку на 1 га ріллі та 1 працівника.

За час проведення аграрної реформи в Україні з'явилося багато дрібних виробників – приватних і фермерських господарств та особистих господарств населення. Були зруйновані великі сільськогосподарські підприємства і відповідно всі інтеграційні зв'язки АПК, що значно поглибило кризову ситуацію в країні. Безперечно, приватний сектор забезпечує зростання обсягів аграрного виробництва. Проте вивчення процесів, які проявляються в ньому в цілому та окремо – в особистих підсобних господарствах населення, показує, що розвиток даної категорії господарств у значній мірі залежить від стану виробництва в громадському секторі. Як виявилось, дрібні господарства є слабо пристосованими до ринкової економіки, однак в кризових умовах вони виробляли і будуть виробляти продукцію з метою самозабезпечення і самовиживання (незалежно від рівня ефективності свого функціонування). Зрозуміло, даний сектор не може стати провідним у забезпеченні населення країни продовольством.

Одним із напрямів інтенсифікації виробництва є, як відомо, оптимізація розмірів аграрних підприємств. Світова практика доводить переваги більш великих за своїми розмірами господарств.

Так, за даними Сагайдак А., ... «у США 28% найбільших сільськогосподарських підприємств виробили у 2002 році майже 90% усієї товарної продукції. Вони, володіючи значним оборотним капіталом, маючи тісні зв'язки з наукою, промисловістю, прямий доступ до потрібних джерел інформації, великі спеціалізовані підприємства виявилися спроможнішими до впровадження досягнень науково-технічного прогресу, зниження витрат виробництва і т.ін.» [10]. Крім того, Горлов С. наводить відомості що, ... «за матеріалами департаменту рільництва США у найближчому майбутньому передбачається концентрація виробництва 80% сільськогосподарської продукції у 55-60 тис. великих аграрних підприємствах. За іншими оцінками, до 2010 року 1% найбільших ферм зможе виробляти понад половину сільськогосподарських продуктів, які щорічно споживаються у США. Водночас найдрібніші та дрібні господарства, які кількісно переважають, вироблятимуть менше 1% валової продукції, причому кількість ферм, вірогідно, скоротиться від 2,06 млн. до 1,1 млн» [11].

У фермерських господарствах західнонімецьких земель спостерігається тенденція до збільшення обсягів інвестицій при одночасному прагненні до

розширення сільськогосподарських угідь, а також до формування ферм із побічним виробництвом.

Характерно, що основна частина західнонімецьких фермерів традиційно працює у своїх господарствах і не шукає інших занять. Це є однією з причин, які зумовлюють малий розмір більшості ферм, а також похилий вік фермерів. Вік третини фермерів у західнонімецьких федеральних землях становить 55 років і більше. Лише 40 % із них впевнені в тому, що їхня справа буде продовжена спадкоємцями.

У країнах Європейського Союзу розвиток сільського господарства супроводжується витісненням дрібних господарств великими. За останні 40 років кількість дрібних фермерських господарств у Західній Європі зменшилась у 4,5 рази, у країнах ЄС – щорічно на 3-6% [12].

Розглянемо ситуацію у країнах СНД. Сільське господарство Білорусі має таку структуру: 2450 великих товарних агроформувань, що діють на базі колгоспів і радгоспів. Середній розмір агроформувань становить близько 3000 га. Вони виробляють 50% валової продукції сільського господарства і понад 90% товарної, яка надходить на внутрішній і зовнішній ринок; діє 2700 фермерських господарств із середнім розміром близько 25 га угідь, у тому числі 15 га ріллі. Вони виробляють 0,8% валової продукції сільського господарства і близько 0,4 % товарної; налічується понад 1 млн. особистих підсобних господарств населення із середнім розміром більше 1 га. Вони виробляють близько 50 % валової продукції сільського господарства, з якої товарна становить менше 10 % [13].

Таким чином, основними виробниками товарної продукції в Білорусі є великі сільськогосподарські підприємства різних організаційно-правових форм (акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, закриті акціонерні товариства, кооперативи та ін.).

У великих аграрних формуваннях Росії (сільськогосподарські виробничі кооперативи – 41%, закриті акціонерні товариства – 14,3%, товариства з обмеженою відповідальністю – 10,4%) за 1990-ті роки площа сільгоспугідь зменшилась на 50 млн. га, однак вони виробляють 92% зерна, 94% цукрових буряків, 86% насіння соняшнику, 70% яєць, 49% молока, 39% м'яса, 38% шерсті, 21% овочів. Селянські (фермерські) господарства, яких налічується понад 261 тис., вирощують 7,1% зерна, 12,6% насіння соняшнику, 2,1% овочів, виробляють 1,7% м'яса і молока. Господарства населення (їх 16 млн.) стали основними виробниками картоплі (92%), овочів (77%), худоби і птиці (59,4%), молока (49,7%). Частка господарств із державною власністю не досягає 10%, вони виробляють сортове насіння та племінну худобу [14].

Отже, майбутнє за крупномасштабним виробництвом, пріоритетність якого визначається його спеціалізацією, концентрацією, інтеграцією з партнерами по ринку.

За даними таблиці 1 встановлено, що найкраще себе зарекомендували господарства з площею сільськогосподарських угідь понад 5000 га. Проте за радянських часів середній розмір господарств в Черкаській області становив близько 3000 га, оскільки науковцями було доведено, що при такій площі

найбільш ефективно використовуються ресурси і зменшуються адміністративні та транспортні витрати. Тому при розробці перспективних планів розвитку сільськогосподарських підприємств регіону, на нашу думку, слід вважати, що сучасне господарство складатиметься із 2 відділків (кожний з яких матиме у своєму розпорядженні близько 3000 га), які базуватимуться у двох населених пунктах на території яких здійснюватиметься господарська діяльність даного суб'єкта. Оскільки нормативними документами передбачено, що сіножаті та пасовища передаються на баланс сільської ради, а багаторічні насадження у великих агроформуваннях майже зникли, нами прийнято, що вся вище вказана площа знаходитиметься під ріллею.

Найбільш типовими і перспективними виробничими напрямами для великотоварних підприємств Черкаської області є зерно–буряко–скотарський, виробництва продукції рослинництва, свинарський.

За допомогою економіко-математичного методу Харенком А.О. [15] встановлено (табл. 2), що раціональні розміри сільськогосподарських підприємств зерно-буряко-скотарського виробничого напрямку для досліджуваного регіону коливаються від 2999 до 3176 га; підприємств, що займаються діяльністю лише в галузі рослинництва, – 2996–3013 га та свинарського – 2876–3016 га. Підприємства таких розмірів здатні забезпечити суму прибутку в розрахунку на 1 га понад 1360 грн. за найнесприятливіших умов господарювання.

2. Перспективи розвитку сільськогосподарських підприємств Черкаської області за рекомендованими напрямами спеціалізації

Показники	Зерно-буряко-скотарський виробничий напрям	Виробництво продукції рослинництва	Виробництво м'яса свиней
Виручка, тис. грн.	14011,22	12682,85	17406,3
Повна собівартість реалізованої продукції, тис. грн.	9902,35	7994,59	12396,20
Прибуток, тис. грн.	4108,87	4688,25	5010,1
Рівень рентабельності, %	41,5	58,6	40,4
Площі ріллі для одержання зазначеного результату, га	2999–3176	2996 - 3013	2876–3016
Одержано прибутку на 1 га ріллі, грн.	1369,62	1562,75	1670,03

У сучасних умовах, за наявності приватної власності на землю та засоби виробництва одним із шляхів створення підприємств раціональних розмірів є оренда з наданням пільг в оподаткуванні та кредитуванні, а також цільової допомоги з боку держави при одночасному поширенні інформації про результати наукових досліджень щодо даного питання серед зацікавленої аудиторії.

Висновок. Отже, майбутнє за крупномасштабним виробництвом, пріоритетність якого визначається його спеціалізацією, концентрацією, інтеграцією з партнерами по ринку. Регіональна спеціалізація сільськогосподарських підприємств в умовах ринкової системи залежить від наявності кваліфікованої робочої сили, пунктів переробки і реалізації продукції. Так, на території Черкаської області господарства, що спеціалізуються на виробництві продукції свинарства, доцільно розміщувати по 2 на район (висока концентрація поголів'я свиней негативно впливає на екологію – понад 12 тис. голів). Підприємства рослинницького виробничого напрямку розміщуються на всій території області, проте їх концентрація зростає із сходу на захід регіону. Господарюючі суб'єкти, що займаються скотарством, можуть бути сконцентровані в Золотоніському, Чорнобаївському, Черкаському, Корсунь-Шевченківському, Звенигородському, Тальнівському, Уманському районах, де спостерігається висока концентрація населення та наявність відповідних переробних підприємств (ЗАТ „Юрія” м. Черкаси, Звенигородський та Канівський сиркомбінати).

Важливу роль також відіграє вибір найбільш раціонального або оптимального сполучення галузей, який забезпечує такий розвиток виробництва, при якому найбільш ефективно використовуються земля, праця та інші виробничі ресурси, дозволяє одержати максимальну кількість продукції при обмежених ресурсах, забезпечивши при цьому ринковий попит на продукцію як рослинницької, так і тваринницької галузей, дає можливість досягти максимально можливого результату росту ефективності виробництва, зниження витрат дефіцитних ресурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Збарський В.К. Конкурентоспроможність високотоварних сільськогосподарських підприємств: монографія / В.К. Збарський, М.А. Місевич. – К., 2009. – 310 с.
2. Кириленко І.Г. Напрями підвищення конкурентоспроможності вітчизняного сільськогосподарського виробництва / І.Г. Кириленко // Економіка АПК. 2005. – №11. – С. 68-72.
3. Котов Г. Г. Принципы и методы определения оптимальных размеров колхозов / Г. Г. Котов // АПК: экономика, управление. – 2001. – № 10-11. – С. 83–86.
4. Макаренко П. М. Моделі аграрної економіки / Макаренко П. М. – К. : ННЦ ІАЕ, 2005. – 682 с.
5. Макаренко Ю.П. Кооперація і інтеграція як засіб використання переваг спеціалізації і масштабів виробництва / Ю.П. Макаренко : зб. наук. праць Уманського національного університету садівництва. – Умань, 2012. – Вип. 77. – Ч. 2. – С. 269 – 277.
6. Малік М.Й. Конкурентоспроможність аграрних підприємств:

методологія і механізми / М.Й. Малік, О.А. Нужна – К. : ННЦ “Інститут аграрної економіки”, 2007. – 270 с.

7. Мельник Л. Ю. Концентрація виробництва в сільському господарстві: тенденції і перспективи/ Л. Ю. Мельник, П. М. Макаренко // Економіка АПК. – 2002. – № 2. – С. 11–17.

8. Мельник Л. Ю. Концентрація виробництва в сільському господарстві: тенденції і перспективи/ Л. Ю. Мельник, П. М. Макаренко // Економіка АПК. – 2002. – № 2. – С. 11–17.

9. Гуторова І.В. Теоретичні основи поняття конкурентоспроможності / І.В. Гуторова // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства: Економічні науки. Вип. 71. – Харків: ХНТУСГ, 2008 – С. 87-95.

10. Сагайдак А. Опыт государственного регулирования в сельском хозяйстве США / А. Сагайдак // АПК: экономика, управление. – 2002. – № 8. – С. 22–29.

11. Горлов С. Аграрная сфера США: состояние и перспективы развития / С. Горлов // АПК: экономика, управление. – 1999. – № 9. – С. 86–93.

12. Степаненко И. Ф. Из опыта фермерского хозяйства Польши / И.Ф. Степаненко // Економіка АПК. – 1998. – № 4. – С. 16–17.

13. Гусаков В. Г. Состояние и перспективы реформирования и рыночного развития сельскохозяйственного производства Беларуси / В.Г. Гусаков // Економіка АПК. – 2003. – № 9. – С. 124–127.

14. Милосердов В. Многоукладная экономика АПК: состояние и перспективы / В. Милосердов // АПК: экономика, управление. – 2002. – № 2. – С. 10–20.

15. Бурик А.Ф. Ефективність функціонування та перспективи розвитку сільськогосподарських підприємств на регіональному рівні : монографія / А.Ф. Бурик, А.О. Харенко. – Умань: Вид-во СПД Сочінський, 2009. – 265с.

Исследованиями установлено, что будущее за крупнотоварным производством, приоритетом которого является специализация, концентрация, интеграция с партнерами по рынку. При этом основополагающими факторами данных процессов являются их обеспеченность квалифицированными трудовыми ресурсами, пунктами переработки и реализации продукции.

Ключевые слова: специализация, концентрация производства, сельскохозяйственные предприятия, конкурентоспособность, прибыль.

The investigation defines that the future depends upon marketable goods production, which also depends upon the specialization, concentration and interrelations with partners at the market. At the same underlying factors of these processes is their supply of qualified human resources, points of processing and marketing.

Key words: specialization, concentration of production, agricultural enterprises, competitiveness, profits.